

ЧУВАЈТЕ (МИ) ЈУГОСЛАВИЈУ!

Радован Цукић (1982)

Музеј Југославије,

Београд

radovan.cukic@mij.rs

УДК: 94:069.9(497.11)"2024/2025"

Изложбу *Чувајте (ми) Југославију* Музеј Југославије је организовао поводом 90 година од атентата на краља Александра I Карађорђевића. Организована је у комплетном галеријском простору Музеја 25. мај, у периоду од 9. октобра 2024. до 31. марта 2025, док је трајање накнадно продужено до 4. маја 2025. године. У питању је прва изложба из продукције Музеја Југославије (укључивши и установе чијих је Музеј Југославије правни наследник) која је директно посвећена личности краља Александра I Карађорђевића, свакако особе најзаслужније за настанак заједничке државе Јужних Словена. Рад на изложби био је интердисциплинаран, јер је ауторски тим укључио Биљану Црвенковић, историчарку уметности, Александру Момчиловић Јовановић, етнологинју, те Веселинку Кастратовић Ристић и Радована Цукића, који су историчари. Изложба је реализована и укључивањем великог броја колега из Музеја, али и спољних сарадника, од који су неки у реализацију изложбе унели своја дугогодишња истраживања. Предмети, документа, фотографије и филмови представљени на изложби део су фондова више десетина установа из Србије, Хрватске, Словеније, Црне Горе и Француске, као и неколико приватних колекција. Саставни

део изложбе чини и шест видео-интервјуа распоређених у читавом простору, у којима су своје виђење појединих тема дали истакнути стручњаци: Богдан Богдановић, др Игор Борозан, др Јована Миловановић и др Станислав Сретеновић.

Циљ изложбе је сагледавање веома важних историјских околности за југословенску и српску историју и подстицање културе сећања. О значају очувања југословенског јединства у том тренутку говори и сам назив изложбе *Чувајте (ми) Југославију*, речи које се као последње приписују краљу Александру и које су постале више од опроштајних речи, постале су мит и позив на јединство.

Изложба је подељена на три целине. У првој се ауторски тим бави савим атентатом и његовим одјецима у Југославији и Француској, у другој организацијом државне жалости и сахране, док је трећа и највећа посвећена различитим моделима креирања сећања на краља. У првој целини носећи експонат јесте филм *Наш велики краљ уморен*, први филм у историји медија којим је забележена смрт јавних личности. Ситуација у Југославији и Француској и одјечи атентата прате се кроз излагање савремене штампе, плаката и документарних фотографија којима је забележено одавање почасти убијеном краљу. Значајно место у овом делу имају и посмртне маске два убијена државника, које је непосредно након атентата у гипсу урадио француски вајар Франсоа Карли (*François Carli*). Маске се данас чувају у Историјском музеју Марсеља, а овом су приликом први пут изложене у Србији. Изложени су такође модели два споменика, која су од краја Другог светског рата до почетка XXI века били једини сачувани споменици посвећени краљу Александру Карађорђевићу. У питању је Споменик краљевима Петру I и Александру I Карађорђевићу у Паризу, чији је аутор Максим Реал дел Сарт (*Maxime Real del Sarte*) и Споменик посвећен Лују Бартуу и Александру I Карађорђевићу у Марсељу, чији су аутори Гастон Кастел (*Gaston Castel*) и Антоан Сарторио (*Antoine Sartorio*). Путовање посмртних остатака краља Александра I у земљу реконструисано је излагањем макете разарача „Дубровник“ савремене израде, постављеном у тунел направљен од LED екрана, на којима је представљена инсталација узбурканог мора, као више него јасна асоцијација на то што је очекивало земљу која је остала без свог кормилара.

У целини посвећеној државној сахрани, циљ је био детаљно приказати протокол једне од највећих сахрана организованих на овим просторима, истаћи његове сличности са европским узорима, али и специфичности. Изложене су фотографије, архивска документа, ситне меморабилије које сведоче о организацији сахране и филм *Легенда Ойленца*. Међу изложеним уметничким делима доминирају *Камена посмртна маска краља Александра I* из 1935. аутора Максима Реала дел Сартра, позајмљена из Музеја Српске православне цркве, и *Вишраж са представом краља Александра I*,

који је према оригиналним нацртима поново израдио Атеље Станишић из Сомбора. Ту је и скулптура *Вишез у контемплацији*, коју је 1936. урадила краљица Марија Карађорђевић, данас део фонда Уметничке колекције Дворског комплекса на Дедињу.

Својеврсни увод у последњу целину посвећену наслеђу краља Александра представља савремени уметнички рад *Праубисштво* Владана Николића, као и галерија краљевих портрета, у којој су изложени три сликарска, четири вајарска портрета и један цртеж, радови Паје Јовановића, Алојза Гангла, Ивана Мештровића, Ђорђа Јовановића, Боривоја Стевановића и Ристе Стијовића. Последња и највећа целина изложбе посвећена је наслеђу краља Александра. Најдоминантније место ту има споменичко наслеђе, обрађено преко тринаест репрезентативних примера представљених фотографијама, архивским документима, меморијалним предметима, али и ретким сачуваним моделима, пре свега из колекције Галерије Антуна Аугустинчића из Клањца. Покривено је потом и архитектонско наслеђе, док је сума досадашњих истраживања непокретног (и најчешће несталог) наслеђа представљена у виду интерактивне мапе. Посебан сегмент наслеђа – етнографско, представљено је на самом крају изложбе и оно сведочи о грађењу сећања у приватном простору. У њему се могу запазити експонати који припадају тзв. мушком кругу, пре свега осликане гусле из фонда Етнографског музеја у Београду, праћене стиховима из епске поезије посвећене краљу Александру, и они који припадају тзв. женском кругу, где се убрајају дозиднице, пешкири и ћилими са представама краља Александра и краљевске породице. И поред почетне премисе да је овај тип наслеђа настајао спонтано и да представља искључиво израз самониклих тежњи народа, избор архивских докумената из Архива Југославије сведочи о томе како је на рецепцију и могућност дистрибуције и те како утицаја имао двор, посебно када је реч о различитим литерарним саставима и песмама посвећеним краљу.

Избор да се изложбом покрије искључиво период након атентата на краља Александра направљен је и са сазнањем да је доста дуго поводом исте годишњице припремана изложба у Музеју Војводине (*Александар I Карађорђевић: од Цеџиња до Марсеља*), чији је ауторски тим одабрао биографски приступ. Приступ у коме је акценат на културној историји и посебно култури сећања свакако да више одговара сензибилитету аутора, али и даје више простора за стручни и научни допринос познавању теме. У том контексту, централни предмет интересовања је судбина важног дела југословенског наслеђа, насталог у периоду између 1934. и 1941, а потом темељно избрисаног у периоду од 1941. до 1946. године. Из оскудних данас сачуваних извора може се стећи утисак о масовности те врсте баштине у међуратном периоду, посебно када је реч о споменичком наслеђу, о грандиозности појединих пројеката, од којих су неки остали неостварени.

Коначно, могу се приметити неке законитости у начинама грађења памћења, али и моменти специфични за поједине случајеве. Све се то ишчитава кроз избор уметника и симболику коју носи прихваћено решење споменика, кроз начине и динамику прикупљања средстава за подизање споменика, кроз говоре одржане приликом њиховог свечаног откривања и, коначно, кроз њихову судбину у периоду након 1941. године. Резултат је изложба која нуди мало другачији поглед на последњу фазу постојања Краљевине Југославије, период који је историчар Џејкоб Хоптнер (*Jacob Hoptner*) обележио просто као: „Југославија у кризи“, као да је то била једина криза коју је та земља проживела. Изложба нуди поглед на то како је креирана култура памћења убијеног владара и које је место тог памћења у грчевитој борби за опстанак државе, какву је улогу у томе имала елитна култура а какву народна, али и како су се на све то одражавали свакодневна политика и различити национални интереси. Коначно, изложба нуди и поглед на један огроман корпус наслеђа, које, нажалост, углавном није издржало бурне године које су уследиле, али што не ослобађа одговорности да се оно истражује и тумачи.

Својеврсно стручно признање организатору и ауторима изложбе јесте уврштавање изложбе *Чувајте (ми) Југославију* у најужи круг кандидата за награду Националног комитета ИКОМ Србије (Националног огранка Међународног савета музеја) за пројекат 2024. године.

Аутор фотографија
Владимир Миладиновић